

УДК 378.147: 373.3 – 051

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2021-94-18>

ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНО-МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Черненко Галина Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, теорії і методики початкової освіти
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
chernenko.galyna@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2080-3946

У статті розкрито проблему формування предметно-методичної компетентності у майбутніх учителів закладів початкової освіти. Доведено актуальність такої проблеми, що підтверджується прогресивним реформуванням освіти в усіх її сферах.

Доведено ефективність використання науково-педагогічних методів дослідження (аналіз і синтез, структурно-системний, педагогічне спостереження), які дозволили здійснити аналіз нормативних документів, змодельовати освітній процес вивчення дисциплін теоретичного та методичного спрямування, виявити сформованість предметно-методичної компетентності у майбутніх учителів закладів початкової освіти.

Здійснено аналіз професійного стандарту вчителя. Визначено мету професійної діяльності вчителя початкової школи, яка полягає в організації та здійсненні освітньої діяльності учнів, процесі формування у них ключових компетентностей, загальнолюдських та національних цінностей, а також розвитку інтелектуальних і творчих здібностей, необхідних для здійснення успішної самореалізації.

Обґрунтовано складники предметно-методичної компетентності, отже, варто: моделювати зміст освіти відповідно до обов'язкових результатів навчання; формувати та розвивати в учнів ключові компетентності та уміння; здійснювати інтегроване навчання, добирати і використовувати ефективні методики та технології навчання і виховання учнів; розвивати критичне мислення; здійснювати оцінювання та моніторинг результатів навчання на засадах компетентнісного підходу; формувати ціннісні ставлення в учнів.

Розкрито процес формування предметно-методичної компетентності у студентів у разі вивчення дисциплін: «Дидактика», «Методика навчання літературного читання», «Методика навчання української мови», «Методика навчання математики», «Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ», «Технологічна освітня галузь з методикою навчання», «Здоров'язбережувальна освітня галузь з методикою навчання», «Образотворче мистецтво з методикою навчання», «Музичне мистецтво з методикою навчання», «Методика навчання інформатики в початковій школі», «Новітні освітні технології», «Інноваційні технології у початковій освіті».

Отримано результати дослідження, що свідчать про ефективність формування предметно-методичної компетентності у майбутніх учителів початкової школи в процесі вивчення педагогічних дисциплін професійного циклу підготовки.

Ключові слова: професійна підготовка, компетентність, майбутні вчителі, початкова школа, професійний стандарт учителя.

FORMATION OF SUBJECT-METHODOLOGICAL COMPETENCE IN FUTURE TEACHERS OF PRIMARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Chernenko Halyna Mykolaivna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Pedagogy,
Theory and Methodology of Primary Education
Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav
chernenko.galyna@gmail.com
orcid.org / 0000-0003-2080-3946

The article reveals the problem of forming subject-methodological competence in future teachers of primary educational institutions. The urgency of this problem is proved, which is confirmed by the progressive reforming of education in all its spheres.

The effectiveness of scientific and pedagogical methods of research (analysis and synthesis, structural-systemic, pedagogical observation), which allowed to carry out the analysis of regulatory documents, to simulate the educational process of studying the disciplines of theoretical and methodological direction, to identify the formation of subject-methodological competence of future teachers of primary education institutions, has been proved.

The analysis of the professional standard of the teacher was carried out. The objectives of the professional activity of a primary school teacher have been defined, which consists in the organization and implementation of educational activities of students, the process of formation of their key competencies, human and national values, as well as the development of intellectual and creative abilities necessary to implement successful self-realization.

The components of subject-methodological competence have been justified, namely the ability to model educational content in accordance with compulsory learning outcomes, shape and develop students' key competencies and skills, implement integrated teaching, select and use effective methods and technologies for teaching and educating students, develop critical thinking, assess and monitor students' learning outcomes based on a competency-based approach, shape students' value attitudes.

This study reveals the process of formation of students' subject-methodological competence in the study of such disciplines as: "Didactics", "The methodology of teaching literary reading", "The methodology of teaching the Ukrainian language", "The methodology of teaching mathematics", "The methodology of teaching an integrated course "I explore the world", "Technological educational branch of methodology of teaching", "Health-preserving education branch with the methodology of teaching", "Fine arts with the methodology of teaching", "Music art with the methodology of teaching", "The methodology of teaching informatics at primary school", "The newest educational technologies", "Innovative technologies in primary education".

We obtained the results of the study indicating the effectiveness of the formation of subject-methodological competence of future primary school teachers in the study of pedagogical disciplines of the professional training cycle.

Key words: professional training, competence, future teachers, primary school, professional teacher standard.

Вступ

Прогресивний розвиток суспільства нині потребує таких фахівців у галузі освіти, які б мали сформовані професійні компетентності, вміли навчатися упродовж життя, ставити цілі та досягати їх, приймати самостійні рішення, креативно й критично мислити, працювати в команді, вирішувати конфлікти, спілкуватися у багатокультурному середовищі, володіти та використовувати інформаційно-комунікативні технології, орієнтуватися на ринку праці тощо. Це все й зумовило значні реформування у галузі освіти.

Тому якість освіти набуває особливої уваги і залежить від учителя, який нині повинен виконувати роль коуча, фасилітатора, тьютора, модератора, взмозі реалізувати завдання Нової української школи, а саме: сформувати всебічно розвинену особистість, здатну до критичного мислення; сформувати патріота з активною позицією, який діятиме згідно з морально-етичними принципами і буде здатний приймати відповідальні рішення, поважати гідність і права людини; сформувати інноватора, здатного змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці. Вчитися впродовж життя зможе лише такий учитель, якому будуть притаманні професійні компетентності (Нова українська школа, 2016). На сьогодні актуальними питаннями є: яким повинен бути вчитель і які трудові функції повинен виконувати, щоб досягти реалізації основних завдань Нової української школи.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Проблема підготовки майбутніх учителів закладів початкової освіти була і залишається актуальною. Аналізуючи сучасні дослі-

дження такої проблеми, переконуємося у їх різноманітності. Натепер досліджено теоретико-методологічні основи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на компетентнісній основі; підготовку в контексті сучасних освітніх парадигм; формування професійних компетентностей для здійснення освітньої діяльності тощо. Однак зауважимо, що Нова українська школа диктує нові вимоги до сучасного вчителя. Це і зумовило вибір теми дослідження, **мета** якого полягає у визначенні та обґрунтуванні сутності предметно-методичної компетентності, яку необхідно сформувати у майбутніх учителів закладів початкової освіти для реалізації ними мети і завдань Нової української школи.

2. Методологія та методи

У процесі дослідження такої проблеми нами були використані науково-педагогічні методи: аналіз і синтез допомогли здійснити аналіз нормативних документів щодо формування професійних компетентностей у майбутніх учителів закладів початкової освіти; структурно-системний метод дозволив змодельювати освітній процес у закладах вищої освіти з метою формування предметно-методичної компетентності у студентів; педагогічне спостереження слугувало для виявлення сформованості предметно-методичної компетентності у майбутніх учителів закладів початкової освіти.

3. Результати та дискусії

Реформування системи освіти в Україні вимагає постійного оновлення нормативно-правових документів. Значним досягненням у галузі освіти є затвердження 23 грудня 2020 року «Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів

закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», у якому представлено основні трудові функції та загальні й професійні компетентності вчителя (Професійний стандарт за професіями, 2020).

У цьому нормативному документі зазначено, що «мета професійної діяльності вчителя полягає в організації та вихованні учнів під час здобуття ними повної загальної освіти шляхом формування у них ключових компетентностей і світогляду на основі загальнолюдських і національних цінностей, а також розвитку інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, необхідних для успішної самореалізації та продовження навчання» (Професійний стандарт за професіями, 2020). Досить добре виділено та обґрунтовано загальні компетентності й трудові функції (професійні компетентності, що входять до них), які повинні бути притаманні вчителю. Однією із важливих компетентностей, на нашу думку, є предметно-методична компетентність.

У своєму дослідженні предметно-методичну компетентність ми розглядаємо як одну зі складових частин професійної компетентності, яка проявляється у здатностях здійснювати освітній процес у закладах початкової освіти на основі знань, умінь, навичок та практичного досвіду.

Як зазначено в професійному стандарті, предметно-методична компетентність охоплює у собі:

– *здатність моделювати зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання* (знати вимоги до результатів навчання за державними стандартами та новими освітніми програмами, мати ґрунтовні знання освітньої галузі (навчального предмета), можливості інтеграції з іншими освітніми галузями; знати методики і технології моделювання змісту навчання; уміти визначати предметний зміст і послідовність його опрацювання з урахуванням вимог державного стандарту освіти та типових освітніх програм; формувати уявлення про освітню галузь, застосовувати сучасні методики і технології моделювання змісту навчання учнів предметів) (Професійний стандарт за професіями, 2020);

– *здатність формувати та розвивати в учнів ключові компетентності та уміння, спільні для всіх компетентностей* (знати ключові компетентності учнів та уміння, спільні для всіх компетентностей, відповідно до державних стандартів освіти; знати вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів і рівнів сформованості їх компетентностей; уміти розвивати в учнів

ключові компетентності; формувати готовність до їх застосування у позанавчальній діяльності) (Професійний стандарт за професіями, 2020);

– *здатність здійснювати інтегроване навчання* (знати види інтеграції та основні підходи до інтегрованого навчання; уміти застосовувати міжпредметні зв'язки та здійснювати інтеграцію змісту різних навчальних предметів; формувати в учнів розуміння зв'язків різних процесів; уміти систематизувати знання з різних освітніх галузей для вирішування практичних завдань; розвивати системне мислення) (Професійний стандарт за професіями, 2020);

– *здатність добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку учнів* (знати форми, методи і засоби навчання, сучасні технології навчання, виховання і розвитку учнів, зміст і особливості технологій і методик особистісно зорієнтованого, компетентнісного та інтегрованого навчання, виховання і розвитку учнів; уміти добирати доцільні методи, форми і засоби навчання відповідно до вікових і індивідуальних особливостей учнів; застосовувати інноваційні технології навчання різних предметів; упроваджувати технології та методики особистісного, компетентнісного та інтегрованого навчання, виховання і розвитку учнів) (Професійний стандарт за професіями, 2020);

– *здатність розвивати критичне мислення* (знати технології розвитку критичного мислення; уміти формувати уміння аналізувати, обґрунтовувати, доводити власну думку, висловлювати власні припущення; уміти застосовувати технології розвитку критичного мислення; розвивати в учнів здатність протистояти інформаційному тиску) (Професійний стандарт за професіями, 2020);

– *здійснювати оцінювання та моніторинг результатів навчання учнів на засадах компетентнісного підходу* (знати компетентнісний підхід до оцінювання результатів навчання учнів; уміти оцінювати результати навчання і здійснювати їх моніторинг на засадах компетентнісного підходу) (Професійний стандарт за професіями, 2020);

– *здатність формувати ціннісні ставлення в учнів* (знати підходи до формування ціннісного ставлення учнів; уміти формувати ціннісні ставлення в учнів у процесі їхнього навчання, виховання і розвитку) (Професійний стандарт за професіями, 2020).

Розглянемо, як здійснюється процес формування предметно-методичної компетентності у майбутніх учителів закладів початкової освіти.

Формування здатності моделювати зміст навчання у студентів здійснюється насамперед у процесі вивчення дисципліни «Дидактика», яка передбачає вивчення сутності освітнього процесу, його теоретичні та методологічні основи, вивчення змісту освіти в його науково-педагогічній основі (навчальний план, освітні програми, структура та принципи їх побудови, методи, засоби й організаційні форми навчання, контроль і корекція очікуваних результатів діяльності учнів). Варто зазначити, що дидактика, як окрема навчальна дисципліна, має взаємозв'язок практично з усіма науками. Найбільший її зв'язок зі спеціальними методиками, які досліджують особливості навчання учнів окремих предметів. Дидактика з методиками викладання окремих предметів пов'язана як *теорія з теорією* (це дві взаємодіючі системи теоретичних знань у галузі педагогіки, які мають спільний об'єкт наукового дослідження – навчальний процес, хоча дидактика досліджує закономірності навчання, які є спільними для різних навчальних предметів, а методика виділяє у цьому об'єкті те, що специфічне для вивчення кожного навчального предмета зокрема) і *теорія з практикою* (дидактика може плідно розвиватися, лише спираючись на результати досліджень окремих методик, оскільки методика конкретизує на навчальному матеріалі основні категорії дидактики – цілі, зміст, методи, засоби та організаційні форми навчання) (Опанасенко, 2019). Тобто дидактика завжди виступає теоретичною дисципліною стосовно часткових методик. Тому переконуємося, що формування здатності моделювати зміст навчання продовжуватиметься безпосередньо і у процесі вивчення методичних дисциплін.

Формування у майбутніх учителів початкової освіти здатності формувати та розвивати в учнів ключові компетентності та уміння передбачає насамперед знання таких компетентностей. У Державному стандарті початкової освіти передбачений компетентнісний підхід до навчання, в основу якого покладено ключові компетентності, а саме: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами, математична компетентність, компетентність у галузі природничих наук, техніки і технології, інноваційність, екологічна компетентність, інформаційно-комунікативна, навчання упродовж життя, громадянська і соціальна компетентність, культурна, підприємливість та фінансова грамотність (Державний стандарт, 2018: 92–93). Під час вивчення дисципліни «Школознавство» студенти вивчають нормативні документи,

детально аналізують Державний стандарт початкової освіти, ознайомлюючись із ключовими компетентностями, які необхідно сформувати у молодших школярів. Детальний аналіз та глибоке вивчення Типових освітніх програм (за редакцією Р. Шияна та О. Савченко) здійснюється студентами у разі вивчення методик (за навчальним планом підготовки бакалаврів: «Методика навчання літературного читання», «Методика навчання української мови», «Методика навчання математики», «Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ», «Технологічна освітня галузь з методикою навчання», «Здоров'язбережувальна освітня галузь з методикою навчання», «Методика навчання фізичної культури», «Образотворче мистецтво з методикою навчання», «Музичне мистецтво з методикою навчання», «Методика навчання інформатики в початковій школі»). Компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі забезпечує формування всіх ключових компетентностей. Вивчення дисциплін методичного характеру, без сумніву, формує у студентів знання про компетентності та процес їх формування.

Здатність студентів здійснювати інтегроване навчання передбачає знання про повну і часткову інтеграцію різних освітніх галузей, інтеграцію та перерозподіл кількості навчальних годин, інтеграцію компонентів, утворюючи інтегровані предмети і курси (інтеграція змісту природничої, соціальної, здоров'язбережувальної, громадянської і історичної, технологічної, інформативної освітніх галузей). Знання про інтегроване навчання студенти здобувають у процесі вивчення всіх методичних дисциплін. У разі вивчення дисципліни «Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» студенти більш глибоко вивчають процеси інтеграції в освітній діяльності закладів початкової освіти, вчать визначати тему, мету та структуру інтегрованого уроку, підбирають методичний матеріал та розробляють плани-конспекти інтегрованих уроків.

Здатність добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку учнів у майбутніх учителів формується під час вивчення дисципліни «Дидактика». Програмою такого курсу передбачено вивчення методів навчання, їх структура, різні підходи до класифікації, вибір методів навчання залежно від різних умов (мети уроку, виучуваного матеріалу, діяльності учнів, джерела інформації, вікових та навчальних можливостей і ін.) (Опанасенко, 2019). Знання про сучасні та ефективні методики і технології навчання студенти здобувають під час

вивчення дисциплін «Новітні освітні технології» та «Інноваційні технології у початковій освіті». У процесі вивчення цих предметів студенти вчать вміло підбирати та впроваджувати ті чи інші ефективні методики та сучасні технології навчання.

Здатність розвивати критичне мислення у молодших школярів залежить від знання учителя технології критичного мислення. Учитель повинен навчити учнів працювати з джерелами соціальної та історичної інформації, аналізувати зміст, критично оцінювати його; критично оцінювати математичні дані, процес та результат розв'язання практичних завдань; критично оцінювати факти для розв'язання проблем природничого характеру, висловлювати докази правильних суджень тощо (Типові освітні програми, 2018). Здатність розвивати критичне мислення формується у майбутніх учителів початкової освіти під час вивчення дисципліни «Інноваційні технології у початковій освіті». У змісті такого курсу однією із важливих є технологія критичного мислення. Студенти вивчають зміст та особливості такої технології та упроваджують її елементи у розробці планів-конспектів уроків.

Формування здатності здійснювати оцінювання та моніторинг результатів навчання учнів на засадах компетентнісного підходу у майбутніх учителів відбувається у процесі вивчення дисципліни «Дидактика» (здобувають теоретичні знання про контроль, корекцію, діагностику, оцінювання результатів діяльності учнів та сформованості у них ключових компетентностей), а також предметів методичного характеру (ознайомлюються з обов'язковими результатами навчання здобувачів початкової освіти з кожної освітньої галузі) (Опанасенко, 2019).

Складником предметно-методичної компетентності є здатність формувати ціннісні ставлення в учнів. Зазначимо, що в Концепції Нової української школи чітко визначено ціннісні ставлення, які повинні бути сформовані у здобувачів освіти. Це такі *морально-етичні* цінності, як: гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей; та *соціально-політичні*: свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність (Нова українська школа, 2016: 19). Здатність формувати ціннісні ставлення у майбутніх учителів початкової освіти формується під час вивчення всіх дисциплін професійного циклу підготовки.

Зазначимо, що за допомогою методу педагогічного спостереження нами було

перевірено ефективність процесу формування предметно-методичної компетентності у майбутніх учителів початкової освіти. Переконаливо можна стверджувати, що у студентів у процесі вивчення вищезазначених дисциплін досить добре формується предметно-методична компетентність. Студенти досить вміло володіють всіма здатностями предметно-методичної компетентності. У разі моделювання планів-конспектів уроків чітко і конкретно формулюють мету уроку, вказують компетентності, які передбачені такими освітніми галузями, вміло визначають очікувані результати навчання. Будуючи змістове наповнення конспектів уроків, студенти використовують ефективні методики навчання, сучасні інноваційні технології, елементи критичного мислення, підбирають різноманітні завдання для реалізації мети та досягнення очікуваних результатів. Варто зазначити, що сформована предметно-методична компетентність удосконалюється у майбутніх учителів закладів початкової освіти під час проходження педагогічних практик.

Висновки

Отже, переконуємося, що в Україні натепер стрімко здійснюється процес реформування та вдосконалення освіти на всіх її рівнях. Подальша ефективність цього процесу буде залежати від висококваліфікованих учителів, які нині повною мірою забезпечують вимоги Нової української школи. Сучасному вчителю повинні бути притаманні сформовані загальні та професійні компетентності, які передбачені професійним стандартом учителя. Однією з основних є предметно-методична компетентність. Вищевикладений матеріал переконує в тому, що предметно-методична компетентність ефективно формується у майбутніх учителів закладів початкової освіти в процесі вивчення педагогічних дисциплін теоретичного та методичного спрямування. На нашу думку, саме притаманна предметно-методична компетентність дозволить учителю сформувати освічених українців, всебічно розвинених, відповідальних громадян і патріотів, здатних до ризику й інновацій, які працюватимуть на розвиток української держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт початкової освіти. *Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти 1–2 класи*. Київ : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР», 2018. С. 91–121.
2. Нова Українська школа. *Концептуальні засади реформування середньої школи* / загальна ред. М. Грищенко. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/>

media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 26.01.2021).

3. Опанасенко Н.І. Дидактика початкової освіти : навчально-методичний посібник. Київ : Гуляєва В.М., 2019. 176 с.

4. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf (дата звернення: 29.01.2021).

5. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1–2 класи. Київ : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР», 2018. 240 с.

6. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. Київ : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.

REFERENCES

1. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity (2018). *Typovi osvichni prohramy dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity 1–2 klasy* [State Standard for Primary Education. Model Educational Programmes for General Secondary Education Institutions. Grades 1–2]. Kyiv: TD “OSVITA-TSENTR” [in Ukrainian].

2. Nova Ukrainska shkola (2016). *Kontseptualni zasady reformuvannia seredn'oyi shkoły* [The New Ukrainian School. Conceptual Foundations of Secondary School Reform] / zahal'na red. M. Hryshchenka. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20>

serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf [in Ukrainian].

3. Opanasenko, N.I. (2019). *Dydaktyka pochatkovoї osvity: navchal'no-metodychnyi posibnyk* [Didactics of primary education: a training manual]. Kyiv: Gulyaeva V.M. [in Ukrainian].

4. Profesiinyi standart za profesiiami (2020). “Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity”, “Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity”, “Vchytel z pochatkovoї osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)” [The professional standard for the professions “Primary school teacher of general secondary educational institution”, “Teacher of general secondary educational institution”, “Teacher of primary education (with an associate diploma)”]. Retrieved from: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf [in Ukrainian].

5. Typovi osvichni prohramy dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity. 1–2 klasy (2018). [Typical education programmes for general secondary education institutions. Grades 1–2]. Kyiv: TD “OSVITA-TSENTR” [in Ukrainian].

6. Typovi osvichni prohramy dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity: 1–2 ta 3–4 klasy (2019). [Typical education programmes for general secondary education institutions. Grades 1–2 and grades 3–4]. Kyiv: Vydavnytstvo “Svitoch” [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.02.2021.

The article was received 04 February 2021.